

KONZERVATIVNÍ TEORIE PŘIROZENÉHO PRÁVA ROBERTA GEORGE¹

CONSERVATIVE NATURAL LAW THEORY OF ROBERT GEORGE

Petr Osina

Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

ABSTRAKT

Článek se zabývá rozborem základních prvků teorie přirozeného práva Roberta George. Věnuje se především klasifikaci základních pilířů zdravé a slušné společnosti, kterými jsou respekt vůči lidské osobě a její důstojnosti, instituce rodiny, stejně jako spravedlivý a efektivní systém práva a vlády. Na to navazuje podrobnější charakteristika přirozenoprávní koncepce, kterou ve svých odborných textech obhajuje Robert George. Dále je představen jeho pohled na roli a význam Boha, zejména jako zdroje pravidel a principů přirozeného práva. V závěru je pak analyzován názor Roberta George na vztah mezi přirozeným právem a principy právního státu.

ABSTRACT

The article analyses the basic aspects of the natural law theory of Robert George. It primarily concentrates on the classification of the basic pillars of healthy and decent society which show respect for a human person and their dignity, the institution of family, fair and effective system of law and government. The article continues with more detailed description of the theory of natural law defended by Robert George. The article further introduces his view of the role and importance of God, especially as the source of rules and principles of natural law. The opinions of Robert George concerning the relation between natural law and rule of law principles are analysed in the end of the article.

ÚVOD

Robert George je americký právní teoretik, který je nejvýraznějším zástupcem mladší generace v rámci tzv. „nové teorie přirozeného práva“. Je absolventem právnického studia na Harvardově univerzitě, doktorské studium absolvoval v Oxfordu, kde studoval u Johna Finnisse a také Josepha Raze. V současnosti přednáší na Princetonské univerzitě a je aktivním účastníkem veřejného života a politických debat, zejména v otázkách bioetiky, amerického konstitucionalismu nebo soudcovského aktivismu. V posledních letech je v USA považován za nevlivnějšího křesťanského konzervativního myslitele.²

Teoretické základy Roberta George se nijak zásadně neliší od jiných představitelů „nové teorie přirozeného práva“, jejíž postoje ve svých spisech obhajuje.³ Tento proud v právním myšlení má charakter kompaktní školy, jejíž představitelé rozvíjejí její filozofii také v rámci

¹ Příspěvek byl zpracován v rámci grantového projektu IGA_PF_2016_003 Hodnotová a principiální východiska práva.

² KIRKPATRICK, D. The Conservative-Christian Big Thinker, *The New York Times Magazine* 16. 12. 2009 - www.nytimes.com/2009/12/20/magazine/20george-t.html.

³ GEORGE, R. *In Defense of Natural Law*. Oxford: Oxford University Press, 2001, s. 17 a násl.

řešení vedlejších otázek a tím abstraktní teoretické postuláty prakticky aplikují. Sám Robert George tvrdí, že není přesvědčen o tom, že „nová teorie přirozeného práva“ je zcela něčím novým. Podle něj je prostě pouze novým čtením a přetlumočením filozofie Tomáše Akvinského a Aristotela (ale také jiných starověkých a středověkých filozofů) do jazyka a požadavků současnosti.⁴

ZÁKLADNÍ PILÍŘE SPOLEČNOSTI

Každá zdravá a slušná společnost by podle Roberta George měla spočívat na třech pilířích. Prvním je respekt vůči lidské osobě a její důstojnosti. Pokud je tento princip uplatňován, pak formální i neformální instituce společnosti a názory a praxe ve společnosti vychází z přesvědčení, že každý člen společnosti, bez ohledu na rasu, pohlaví, etnický původ, věk, tělesné míry, úroveň rozvoje a míru závislosti, je považován za subjekt nesoucí hlubokou, nedílnou a rovnou hodnotu a důstojnost.

Společnost, která nepřestuje úctu k lidské osobě (včetně dítěte v těle matky, psychicky či fyzicky hendikepovaných osob) dříve či později dojde k tomu, že bude považovat lidské bytosti za pouhé součástky ve větším společenském soukolí, jejichž důstojnost a blaho může být legitimně obětováno v zájmu kolektivu. Někteří členové společnosti (v určité fázi svého vývoje) budou považováni za věci na jedno použití. Jiní pak budou viděni jako nesnesitelná zátěž, „příživníci“, osoby, jejichž život je bezcenný.

V nejextrémnější moderní podobě redukuje totalitní režimy jednotlivce na nástroj k dosažení cílů fašistického nebo komunistického státu. Když liberálně demokratické režimy selhávají, je to často proto, že utilitaristická etika redukuje člověka na prostředek, místo aby jej považovala za cíl, vůči kterému jsou právní systém, vzdělávací instituce a ekonomika pouze prostředkem.

Povolení interrupcí je podle Roberta George obhajováno slovníkem individuálních přirozených práv a jejich akceptace je plodem současné liberální ideologie, která je karikaturou klasické liberální politické filozofie. Podtrženo je to také pohledem utilitaristické etiky na přirozená práva, která již Jeremy Bentham označoval za „nesmysl na chůdách“.⁵

Ve společnostech, které ovládá náboženský fanatismus, je důstojnost jednotlivce obětována ve prospěch tragicky nedomyšlených teologických idejí a cílů. Naproti tomu liberálně demokratický systém nezkažený utilitarismem nebo výrazným individualismem, podporuje důstojnost lidské osoby dodržováním základních lidských práv a svobod. Tam, kde vzkvétá zdravý náboženský život, víra v boha poskytuje základ pro důstojnost a nedotknutelnost lidské bytosti například nabídkou porozumění pro každého člena společnosti, i v případě, že je jiného vyznání nebo bez vyznání.

Druhým pilířem slušné společnosti je instituce rodiny, která je nepostradatelná. Rodina založená na manželském závazku muže a ženy je původním a nejlepším ministerstvem zdravotnictví, školství i sociální péče. Přestože žádná rodina není dokonalá, žádná instituce se nevyrovná zdravé rodině v její schopnosti předat nové generaci hodnoty a ctnosti, na kterých je závislý úspěch dalších společenských institucí – politického a právního systému, vzdělávacích organizací nebo obchodních společností.⁶

Tam, kde rodiny selžou v efektivním přenosu hodnot, jako je čestnost, zdvořilost, zdrženlivost, bude ohrožena starost o blaho druhých, spravedlnost, soucit a osobní odpovědnost. Bez těchto hodnot bude narušen respekt k důstojnosti lidské osoby (první pilíř slušné společnosti)

⁴ GEORGE, R. *Conscience and Its Enemies: Confronting the Dogmas of Liberal Secularism*. Wilmington: ISI Books, 2016, s. 93.

⁵ GEORGE, R. *Conscience and Its Enemies: Confronting the Dogmas of Liberal Secularism*. Wilmington: ISI Books, 2016, s. 10.

⁶ Tamtéž, s. 11.

a dříve či později bude ztracen, neboť ani úctyhodné instituce státu nedokáží prosadit respekt k lidské důstojnosti, pokud lidé nemají hodnoty, které tento respekt umožňují ve společenské praxi.

Respekt k důstojnosti lidské bytosti vyžaduje více než formálně správné instituce. Vyžaduje kulturní étos, ve kterém lidé jednájí s ostatními s respektem, zdvořilostí a soucitem. Nejlepší politické a právní instituce mají malou hodnotu tam, kde kvete sobectví, pohrdání druhými, nepoctivost, nespravedlnost a další druhy nemorálnosti. Efektivní činnost státních institucí samozřejmě závisí na tom, aby většina lidí dodržovala právo kvůli pocitu morálního závazku, nikoli kvůli strachu z odhalení a potrestání jeho porušení. A také úspěch hospodářského systému založeného na tržní ekonomice je závislý na existenci čestných, důvěryhodných, zákonů dbalých a sliby dodržujících lidí, kteří budou zaměstnanci, manažery, věřiteli, správci a plátcí účtů za zboží a služby.

Třetím pilířem jakékoli slušné společnosti je spravedlivý a efektivní systém práva a vlády. Nutný je zejména proto, že nikdo není neustále dokonale čestný a některé lidi odradí od páchání deliktů pouze hrozba trestu. Současní právní filozofové říkají, že právo dává do souladu chování lidí v zájmu dosažení společného cíle, obecného dobra, zejména v souvislosti s komplexitou moderního života. I kdyby byli všichni lidé dokonale čestní, stále by potřebovali právní systém k dosažení mnoha společných cílů (např. bezpečné dopravy na silnicích).

Úspěch obchodních společností a ekonomiky jako celku je životně závislý na spravedlivém a efektivním systému a souboru institucí pro fungování soudnictví. Je potřeba soudců znalých právního řemesla a neovlivnitelných korupcí. Musíme být schopni se spolehnout na soudy v tom, že vyřeší spory a vynutí smlouvy v přiměřeném čase. Vlastně samotné vědomí toho, že smlouvy budou vynucovány, bývá většinou dostatečné k tomu, aby se lidé na soudy neobracciovali. Sociologicky potvrzeným faktem je to, že tam, kde není spolehlivý systém soudnictví a není důvěra v to, že soudy vynutí právní povinnosti, nebude ekonomika vzkvétat a celá společnost na to doplatí.⁷

PŘIROZENÉ PRÁVO A JEHO POJETÍ

Teorie přirozeného práva George chápe jako reflektivní kritický přístup, jak dosáhnout základních požadavků jedinců a společností, které vytvářejí, tedy blahobytu a dobra. Přirozené právo nám stanovuje určité principy – morální principy, které nám určují, jak bychom se měli správně chovat – co činit a čemu se naopak vyhýbat. Základním pravidlem je, že jednání by mělo být činěno vždy s úmyslem, který směřuje pouze k dobru lidstva.

Přirozené lidské hodnoty (jako jsou např. vzdělání, přátelství, zdraví) jsou definovány jako cíl, který má být sledován, prosazován a chráněn, neboť pro rozkvet lidstva a prosperitu je nezbytné, aby byly dosaženy. Naopak jejich protiklad (jako např. nevzdělanost, nepřátelství, nemoc) se má jako zlo z lidského života pokud možno vyloučit.⁸

To, jak se lidé chovají (jejich přirozenost), je dle George předem určené. Nepopírá ovšem, že tato přirozenost je komplexního rázu. Člověk je živočich, který se odlišuje od ostatních svým rozumem. Je však živočichem společenským, neboť ve světě nefunguje sám za sebe jako jednotlivec, ale k jeho základním potřebám patří vytváření přátelských a sociálních vazeb. Pocit našeho naplnění a blahobytu pak nezávisí jenom na pocitu uspokojení těla, ale také na uspokojení v rovině intelektuální, duchovní a morální.⁹

⁷ GEORGE, R. *Conscience and Its Enemies: Confronting the Dogmas of Liberal Secularism*. Wilmington: ISI Books, 2016, s. 12.

⁸ GEORGE, R. *Natural Law and Positive Law*, In R. George (Ed.), *The Autonomy of Law*, Oxford: Clarendon Press, 1996, s. 322.

⁹ GEORGE, R. *Natural Law*, *Harvard Journal of Law and Public Policy*, Vol. 31, 2008, s. 172.

Jednáním děláme přirozené právo efektivním, a to zahrnutím principů přirozeného práva do praktického uvažování a rozhodování v morálně významných situacích, ve kterých uvažujeme o výběru nejvhodnější možnosti pro následné jednání. Nejedná se ovšem o úkol určený teoretikům přirozeného práva a nejde ani o úkol čistě pro ty, kdo v přirozené právo věří. Je to něco, co dělá každý rozumný člověk. Každý z nás tak činí v určitém rozsahu, do jisté míry. Všichni zde neseme svůj díl odpovědnosti.

I v těch nejvíce světských aspektech našeho života, tedy v záležitostech, kde se s morálkou na první pohled moc neseťkáme, pravidelně a bez jakékoli velké námahy regulujeme, vžíváme se a působíme na přirozené právo, tvoříme jeho základní principy. Ve skutečnosti existuje nespočet případů, kdy takto osoby jednají, a to úplně běžně, samočinně. Lidé by byli překvapeni, kdyby se dozvěděli, že takto vlastně vytváří principy přirozeného práva anebo jednají na jejich základě. Takováto volba jednání se dá charakterizovat jako „dělat to, co přichází přirozeně“ nebo dokonce jako „dělat, co se mi líbí“. Lidé vybírají mezi možnostmi a jednají s minimem uvážení a promyšlení v zájmu důvodů, které jsou očividně zjevné, dá se jim velice lehce porozumět a vejdou se do zavedených vzorců jejich života tak snadno, že nevyžadují téměř vůbec žádnou rozvahu.¹⁰

Zastánci přirozenoprávní teorie velmi striktně odmítají myšlenky individualismu a kolektivismu – individualismu proto, že opomíjí sociálnost člověka, jako jeden ze základních aspektů lidského blahobytu a dobra a kolektivismus naopak proto, že zcela potlačuje zájmy jedince a nadřazuje jim zájmy společnosti.

Lidská práva se přirozeně dodržují v tom případě, že se dodržují principy, podle kterých se chováme v souladu s cílem dosažení blahobytu a úcty k lidské důstojnosti. Otázka rozpoznání lidských práv ale není vždy úplně jednoduchá. U otroctví je například zcela jasné, že každý člověk má z morálního hlediska právo na to, aby nebyl zotročen a zároveň má každou povinnost se takového jednání zdržet. Jak je tomu ale například u vzdělávání nebo zdravotní péče? Kdo je má povinnost poskytovat? Komu mají být poskytovány? Toto jsou otázky, na které nám nepostačuje aplikace morálních pravidel a je nutno je řešit značně individuálně, v závislosti na situaci v dané společnosti.

Nejasnosti vyvstávají i v otázce práva na život, kdy Robert George zmiňuje stále diskutované otázky potratů a eutanazie. Pojetí lidských práv je spojeno se zvláštním přístupem k otázce lidské důstojnosti. Člověk má přirozené právo na svobodu, která je základním prvkem lidské důstojnosti, která je chráněna lidskými právy. Základní statky člověka jsou základní statky rozumně uvažující bytosti, která pro sebe přirozeně rozvinula schopnosti rozvažování, vynášení soudů a volby. Z teologického hlediska má vlastně člověk podobné schopnosti jako Bůh, které s ním (samozřejmě v omezené podobě) sdílí.¹¹

Podle George je jedno, zda věříme v Boha nebo ne, důležité podle něj je, že člověk disponuje určitou schopností, zpravidla spojenou s náboženstvím. Jedná se vlastně o schopnost „uchopit“ určité hodnoty a cíleně (nikoliv instinktivně) je „přenést do bytí“. Myslí se tím například vytvoření manželského svazku, rozvoj nějaké intelektuální schopnosti či vytvoření kritického ohodnocení uměleckého díla. Podstatné je, že se jedná o produkt lidského rozumu a svobody, plod schopnosti člověka uvažovat, vynášet soudy a volit. Otázkou pak je, zda bytosti nadané takovýmito schopnostmi, mohou existovat i bez náboženství? George se v tomto bodě shoduje s názory ateisty Jeffreyho Stouta – i bez Boha jsme schopni rozpoznat a respektovat lidská práva a lidskou důstojnost.¹²

¹⁰ GEORGE, R. *Natural Law and Positive Law*, In R. George (Ed.), *The Autonomy of Law*, Oxford: Clarendon Press, 1996, s. 324.

¹¹ GEORGE, R. *Natural Law*, *Harvard Journal of Law and Public Policy*, Vol. 31, 2008, s. 176.

¹² Tamtéž, s. 177.

Teoretici přirozeného práva se zabývají tím, na základě čeho člověk činí svá rozhodnutí? Jsou vůbec nějaké pochopitelné důvody pro jeho jednání? Skeptici odmítají, že by zde byly nějaké pochopitelné úmysly či cíle, kromě užitečnosti pro nás samé, které by nás vedly k racionálně motivovaným činům. Zastánci přirozenoprávní teorie se naopak domnívají, že přátelství, znalosti, ctnost či estetický cit jsou rovněž důvody a cíle, které nás vedou k jednání a jsou cenné samy o sobě.

Existují samozřejmě filozofické či ideologické směry, které odmítají, že by lidské schopnosti byly jádrem lidské přirozenosti. S tímto názorem se však Robert George neztotožňuje. Přiznává, že emoce hrají v procesu lidského rozhodování velkou roli, někdy dokonce hlavní, i přesto se však domnívá, že je člověk schopen svobodné volby.

Pokud tedy bereme za dané, že je člověk schopen pouze svým rozumem rozpoznat lidská práva a chápat potřebu jejich dodržování (tzv. přirozená práva), proč tak často v této otázce chybujeme? Robert George se domnívá, že je tomu tak proto, jelikož jsme sice zvířata chovající se racionálně, avšak nedokonalá a tudíž chybní. Lidé chybují v této záležitosti vlastně velmi často, i největší myslitelé své doby v této otázce chybovali. Nejčastěji tak činí proto, že jim ve správném uvažování brání jejich sobectví, předsudky, ješitnost, chtíč či lakota. Nežádá je zaslepeno nikoliv pouze několik jedinců, ale celá společnost. Jako jeden příklad za všechny uvádí George otroctví na jihu Spojených států amerických, které bylo běžným jevem až do druhé poloviny 19. století.¹³

ROLE BOHA V PŘIROZENOPRÁVNÍ TEORII

Robert George se také zabývá otázkou Boha a náboženské víry v přirozenoprávní teorii. Většina zastánců přirozenoprávní teorie jsou věřící, takže věří, že morální příkazy přicházejí od Boha, který je vytvořil. Teoretici přirozeného práva nepopírají, že Bůh může být ten, kdo nám odhaluje morální pravdy, domnívají se však, že Bůh není jediným zdrojem poznání morálních pravidel. Souhlasí v podstatě s výrokem sv. Pavla, že zákon je „zapsán v našich srdcích“.¹⁴ Člověk je tedy schopen rozeznat, jak se správně chovat, pokud použije své schopnosti uvažovat, vynášet soudy a volit.

Jak je to tedy s Bohem a náboženstvím? Může přirozené právo bez něj existovat? Někteří teoretici pochybují o významu víry v přirozeném právu. Michael Moore se například domnívá, že Bůh je pouze fiktivní postava, kterou si lidstvo vytvořilo z potřeby odpovědět na otázky, na které neznalo odpověď.¹⁵

Otázka tedy zní: Může nám přirozené právo sloužit jako základ pro vytvoření systému uznávání lidských práv, bez toho aniž by došlo ke konsenzu v otázce, zda Bůh existuje a jakou roli hraje v lidských záležitostech? Robert George se domnívá, že ano. Dle jeho názoru, každý, kdo uzná, že je člověk nadán schopností rozumu a svobody, může na tomto základě uznat existenci lidské důstojnosti a základních lidských práv. Nezáleží pak již na tom, zda nám tyto pravdy odhalí také Bůh, pokud uznáme, že člověk je (podobně jako Bůh) nadán schopnostmi rozumu a svobody, které ho činí nositelem důstojnosti, která je chráněna základními právy.¹⁶

Tyto normy přirozeného práva by mohly sloužit zároveň jako základ pro vytvoření mezinárodního režimu lidských práv. Ovšem ani v této otázce nemůžeme očekávat jednoznačný sou-

¹³ GEORGE, R. Natural Law, *Harvard Journal of Law and Public Policy*, Vol. 31, 2008, s. 180.

¹⁴ Bible, Nový zákon, List Římanům 2,14-15: „Jestliže národy, které nemají zákon, samy od sebe činí to, co zákon žádá, pak jsou samy sobě zákonem, i když zákon nemají. Tím ukazují, že to, co zákon požaduje, mají napsáno ve svém srdci, jak dosvědčuje jejich svědomí, poněvadž jejich myšlenky je jednou obviňují, jednou hájí.“

¹⁵ MOORE, M. *Good without God*, In R. George (Ed.), *Natural law, liberalism, and morality*, Oxford: Clarendon Press, 1996, s. 249.

¹⁶ GEORGE, R. Natural Law, *Harvard Journal of Law and Public Policy*, Vol. 31, 2008, s. 182.

hlas. Máme zde morální skeptiky, kteří odmítají morální pravdy, stejně jako zástupce různých náboženství, kteří odmítají uznání lidských práv jinak než prostřednictvím Boha. I přes rozdílnost názorů (nebo spíš právě proto) je nutné o této otázce diskutovat.

Teorii přirozeného práva je někdy posměšně předhazováno, že někteří významní starověcí a středověcí myslitelé, kteří se přirozeným právem zabývali, nebyli schopni některá základní práva rozpoznat, ba dokonce je i odmítali. Nejznámějším případem je asi právo na svobodu náboženského vyznání, které je v mnohých zemích (například islámských) dodnes ožehavým tématem.

Zajímavé je srovnat názor na náboženskou svobodu v souladu s přirozeným právem, které ji vnímá jako pokrok a je v tomto ohledu tolerantní, s názorem některých ortodoxních věřících, kteří ji naopak vnímají jako kacířství. Na druhou stranu pohled přirozeného práva na některá ve společnosti palčivá témata (potraty, odlišná sexualita apod.) se může naopak jevit jako velmi netolerantní.

Podle názoru Roberta George těmi nejzákladnějšími principy přirozeného práva nejsou morální normy. Ty totiž primárně neřeší volbu určité možnosti v morálně významných situacích. Naopak za hlavní praktické principy považuje možnost volby a výběr jednání. Na základě obrovské rozmanitosti se vytváří různé morálně významné situace, ve kterých rozhodujeme o výběru té nejlepší možnosti, a to prostřednictvím svobodné vůle. Toto je absolutně nezbytné k tomu, abychom se dokázali správně a spravedlivě rozhodnout v dané situaci.¹⁷

Často však dochází i k takovým případům, kdy chceme něčeho dosáhnout, po něčem toužíme, ačkoli k tomu nemáme žádný důvod. I takové tužby či přání jsou však dokonale schopny motivovat nás k jednání. Je ale důležité pečlivě rozlišovat odůvodněnou pohnutku k jednání a pouhou touhu. V případě tužby či přání jde totiž o iracionální, neodůvodněnou záležitost.

Velký rozdíl je také mezi tzv. instrumentálními a neinstrumentálními důvody směřujícími k jednání. Například peníze – ty nabývají určité hodnoty pouze tehdy, pokud je možné si za ně něco koupit. Jde o tzv. instrumentální hodnotu, tedy hodnotu usnadňující dosahování hodnot cílových. Naopak základní přirozené hodnoty jsou užitečné jen pro naplnění vlastního cíle, nezávisle na jiných zásadních okolnostech.¹⁸

Robert George srovnává přirozenoprávní teorie s teoriemi utilitaristickými a deontologickými. Stejně jako utilitarismus se přirozenoprávní teorie zabývá lidským blahobytem a naplněním. George se neztotožňuje s pojetím utilitarismu, které vidí ve vztahu co největší prospěch versus co nejmenší újma (prospěch a újma mohou být v tomto případě definovány různě). Co se týče deontologie, přirozenoprávní teorie se s tímto směrem ztotožňuje v tom ohledu, že oba svorně odmítají morálku, která se snaží ospravedlnit neaplikování morálních principů vidinou lepšího prospěchu. Na druhou stranu teoretici přirozeného práva nevěří v čistě deontologické normy. Nevěří, že morální normy mohou být identifikovány a použity samy o sobě, bez toho aniž bychom sami o sobě logicky uvažovali a volili to, co nás vede k naplnění a blahobytu. Morální principy jsou samy o sobě důsledkem primárních praktických principů, které nás vedou k základním aspektům lidského blahobytu a naplnění.¹⁹

Teorie přirozeného práva tedy předpokládá existenci principů praktického rozumu, které v sobě zahrnují morální normy jakožto rozumnou „nápovědu“ jak se chovat, možnost svobodné volby nám ale zůstává zachována. Přirozené právo tedy odmítá čistý racionalismus a domnívá se, že ač je člověk ke své volbě veden určitými důvody, je v této volbě svobodný. Pokud by tomu tak nebylo, tak by čistě racionálně motivované chování v podstatě nebylo ani možné a tato naše zkušenost svobodné volby by nebyla ničím jiným než iluzí.

¹⁷ GEORGE, R. *Natural Law and Positive Law*, In R. GEORGE (Ed.), *The Autonomy of Law*, Oxford: Clarendon Press, 1996, s. 321.

¹⁸ Tamtéž, s. 322.

¹⁹ GEORGE, R. *Natural Law*, *Harvard Journal of Law and Public Policy*, Vol. 31, 2008, s. 185.

Filozofové, zabývající se přirozeným právem, již od Aristotela zdůrazňovali fakt, že naše volby a naše chování neovlivňují jenom svět kolem nás, ale především nás samotné. Můžeme si položit otázku: „Souvisí přirozené právo s pravidly nebo spíše s ctnostmi?“ Odpověď podle Roberta George zní, že s obojím. Přirozené právo se jednak zabývá tím, že se snaží odlišit dobré od špatného, ale zároveň definuje zvyklosti, které nám umožňují chovat se v souladu s těmito normami s cílem lidského naplnění.²⁰

Morální principy řídí výběr tím, že poskytují směřodátne důvody, proč si vybrat jednu možnost spíše než druhou. Každá z konkurenčních možností totiž nabízí nějakou skutečnou lidskou výhodu. A tak, na základě morálních principů, si můžeme racionálně odůvodnit, proč je určitá eventualita přínosnější než jiná. Toto pojetí role morálních norem jako praktické úvahy je zachyceno i v tradici přirozeného práva, a to v rámci teoretické představy zdravého rozumu, tzv. *recta ratio*. Zdravý rozum je charakterizován jako rozum nespoutaný citovými nebo jinými okolnostmi výběru, jde tedy o „selský rozum“, zkrátka prostou realistickou úvahou.

Většina našich voleb nespočívá ve výběru mezi správnými a špatnými možnostmi, ale spíše v poměrování nekompatibilních správných možností. Nejčastěji tedy dochází k výběru mezi několika morálně přijatelnými možnostmi. V takovém případě má člověk určitý důvod k tomu něco činit X, ale i rozdílný důvod Y. Jednání Y je inkompatibilní s jednáním X, kdy na základě morálních norem zde není žádný přesvědčivý důvod provést X nebo neprovést X za účelem dosažení Y. Konání X nebo nekonání X kvůli uskutečnění Y jsou naprosto rozumné varianty, plně slučitelné s *recta ratio*.²¹

PŘIROZENÉ PRÁVO A PRÁVNÍ STÁT

Je zapotřebí si uvědomit, že lidské bytosti nežijí izolovaně, nýbrž v rodinách, klanech či jiných formách pospolitostí. Pokud se tedy zaměříme na otázku obecného blaha, musíme si uvědomit, že tady můžeme mít různé pohledy na to, co jím je. Požadavek obecného blaha jakékoliv lidské společnosti je požadavkem na ustanovení vlády, která je schopna vytvářet a uplatňovat zákony. Vytvoření vlády a právního řádu je tedy nezbytným aspektem z jednoho prostého důvodu – existuje spousta lidských činností, které jednoduše musí být nějak koordinovány. Názorným příkladem může být fungování dopravy – bez existence určitých vynutitelných pravidel by zde existoval naprostý chaos. I kdyby se společnost skládala ze samých světců, byla by nutná existence dopravních předpisů v zájmu všech účastníků silničního provozu.²²

Tvorba zákonů a jejich vynucení je hlavní povinností odpovědných politických autorit. Účelem je služba obecnému blahu prostřednictvím ochrany osob a společenství, jehož jsou členy. Pokud jsou tedy zákony spravedlivé a efektivní, odpovědní politici v tom případě splnili svou povinnost. Už Tomáš Akvinský prohlásil, že hlavním úkolem práva je směřovat k obecnému blahu.²³ V jeho pojetí můžeme pak právo definovat jako pravidlo rozumu sloužící obecnému blahu a vytvořené tím, kdo dané společenství spravuje.²⁴ Je tedy potřeba, aby došlo k přetřansformování principů přirozeného práva do práva pozitivního a tyto principy

²⁰ GEORGE, R. Natural Law, *Harvard Journal of Law and Public Policy*, Vol. 31, 2008, s. 186.

²¹ GEORGE, R. *Natural Law and Positive Law*, In R. George (Ed.), *The Autonomy of Law*, Oxford: Clarendon Press, 1996, s. 324.

²² GEORGE, R. Natural Law, *Harvard Journal of Law and Public Policy*, Vol. 31, 2008, s. 187.

²³ AKVINSKÝ, T. *Summa theologická*, II. část, 1. díl, otázka 96, čl. 1: „*Musí se říci, že je nutné, aby každé, které je pro cíl, bylo cíli přiměřeno. Avšak cílem zákona je obecné dobro; protože jak praví Isidor, "zákon má být sepsán nikoli pro soukromou výhodu, nýbrž pro obecný užitek občanů". Pročež musí lidské zákony být přiměřeny obecnému dobru.*“ – převzato z <http://www.cormierop.cz/Summa-teologicka-IIcast-1dil.html>.

²⁴ AKVINSKÝ, T. *Summa theologická*, II. část, 1. díl, otázka 90, čl. 4: „*A tak ze čtverého řečeného lze složit výměr zákona, který není nic jiného než nějaké zařícení rozumu k obecnému dobru, prohlášené od toho, jenž pečuje o obec.*“ – převzato z <http://www.cormierop.cz/Summa-teologicka-IIcast-1dil.html>.

pak byly uplatňovány pod hrozbou použití sankcí. Pozitivní právo je tedy odvozováno z práva přirozeného.

Podle Tomáše Akvinského je veškeré pozitivní právo odvozené z práva přirozeného, přičemž rozlišujeme dva různé typy odvozování. V prvním případě zákonodárce jednoduše zakáže nebo přikáže to, co mu zakazují nebo přikazují normy morálky (například krádež nebo vražda). Ve druhém případě to ale tak jednoduché není. Zákonodárce zde musí vzít v úvahu, že v některých případech neexistuje pouze jediný způsob správného chování. V podstatě je mnoho vzorců, jak se v daném případě zachovat. Tato situace se pak musí řešit tím způsobem, že se stanoví určitá základní pravidla, která musí být dodržována a ve zbytku je osobám zcela ponechána volnost rozhodování.²⁵

Je nutné respektovat, že všichni lidé jsou nositelé stejných neporušitelných základních lidských práv, tudíž zájmy všech (myšleno zájmy směřující k jejich blahobytu) by měly být chráněny stejně. Obecným blahem všech pak nerozumíme největší blaho největšího možného počtu osob, ale spíše vytvoření takových podmínek, kdy sdílíme společné dobro tím, že jsou práva nás všech stejnou měrou respektována a uznávána.

Je důležité říci, že v dnešní společnosti opravdu nevystačíme jenom s přirozeným právem, teprve vytvořením pozitivního práva na jeho základě se stává vynutitelným. Avšak vytvořením pozitivního práva, i když je odvozeno od práva přirozeného, dochází k vytvoření něčeho odlišného. Je nutné zdůraznit, že pozitivní právo je produkt vytvořený člověkem, nejedná se pouze o implementaci norem práva přirozeného. Právní řád je pak předmětem aplikace, která je založena na různých druzích právní argumentace. Právo je ale zároveň kulturním objektem, který je předmětem analýzy, jež nemá jen technický, ale také morální charakter.²⁶

Přirozené právo samo o sobě vyžaduje, aby nějaká osoba (nebo určitá skupina osob či instituce) uplatňovala autoritu v politických uskupeních a aby s využitím tohoto respektu naplnila své morální úlohy převáděním některých zásad přirozeného práva do práva pozitivního, a to pomocí posílení, upevnění a podpoření těchto principů na základě hrozby trestu za porušování zákona. Takto oprávněný a mravně opodstatněný orgán v jistém smyslu odvozuje pozitivní právo z přirozeného práva, respektive překládá přirozené principy spravedlnosti a politické morálky do pravidel a zásad pozitivního práva.

Jádro práva vytvořeného zákonodárcem nelze považovat za přirozené právo. Přirozené právo není v žádném případě výtvořem člověka. Naopak pozitivní právo, ať už v jakémkoli společenství, výtvořem člověka je. Je to určitý kulturní objekt poskládaný z často velmi komplikovaných principů a pravidel. Je důležité zmínit, že podle George má vytváření práva (stejně jako systém práva) morální účel. V tvorbě práva nejde o techniku, nýbrž o výběr nejlepší možnosti na základě svobodné volby, praktického odůvodnění a morálky. K dosažení obecného blaha je naprosto klíčové vytvářet a následně i dodržovat právní předpisy.²⁷

²⁵ AKVINSKÝ, T. Summa theologická, II. část, 1. díl, otázka 95, čl. 2: „Ale musí se vědět, že z přirozeného zákona může něco plynout dvojmo: jedním způsobem, jako závěry ze zásad; jiným způsobem, jako nějaká určování některých obecných. První pak způsob je podobný tomu, jímž se ve vědách ze zásad vyvozují důkazné závěry; druhým způsobem však je podobné, že v uměních obecné tvary se určují k něčemu zvláštnímu; jako je nutné, aby stavitel obecný tvar domu určil k tomu neb onomu útvaru domu. Plynou tedy některá z obecných zásad přirozeného zákona na způsob závěrů; jako to, že nemá se zabývat, může plynout jako nějaký závěr z toho, že nikomu se nemá činit zlo; některá však na způsob určení; jako přirozený zákon má, aby ten, kdo hřeší, byl trestán; ale aby byl trestán takovým trestem nebo takovým, to je nějaké určení přirozeného zákona. Obojí se tudíž nachází v ustanoveném lidském zákoně. Ale ta, která jsou prvního způsobu, jsou obsažena v lidském zákoně, ne jako by byla ustanovena pouze zákonem, nýbrž mají také něco moci z přirozeného zákona. Ale ta, která jsou druhého způsobu, mají moc pouze z lidského zákona.“ – převzato z <http://www.cormierop.cz/Summa-teologicka-IIcast-1dil.html>.

²⁶ FINNIS, J. Natural law and legal reasoning, *Cleveland State Law Review*, Vol. 38, 1990, s. 6.

²⁷ GEORGE, R. *Natural Law and Positive Law*, In R. GEORGE (Ed.), *The Autonomy of Law*, Oxford: Clarendon Press, 1996, s. 330.

Robert George se věnuje také otázce soudního přezkumu norem. Ptá se, jestli je správné, pokud soudci disponují kompetencí rušit normy vydané zákonodárcem? Jako příklad zastánce co nejširší role soudců v právním systému (zejména při řešení obtížných případů) lze uvést Ronalda Dworkina.²⁸ Opačný přístup reprezentuje například Robert Bork, který zastával názor, že v rozhodování soudců má mít morální filozofie velmi malý prostor, ne-li vůbec žádný.²⁹

Přirozenoprávní teorie podle George zastává názor, že soudce sám o sobě není oprávněn vykládat přirozené právo tak, jak je chápe on sám, tedy odlišně od zákonodávce. Rolí soudců není transformovat principy přirozeného práva do práva pozitivního. Nakonec tedy dochází k závěru, že to není otázka přirozeného práva, ale pouze pozitivní právo a ústava může případně stanovit rozsah právotvorných kompetencí soudců.³⁰

KRITIKA TEORIE ROBERTA GEORGE

Obecné postuláty teorie Roberta George by bylo možné konkretizovat prostřednictvím jednotlivých problematických otázek, kterými se zabýval (např. interrupce, manželství homosexuálů, embryonální výzkum). Postoje k těmto otázkám jsou také předmětem nejsilnější kritiky oponentů, kteří je považují za nevábné a neatraktivní.

Kritici často tvrdí, že Robert George (a také další představitelé „nové teorie přirozeného práva“) používá argument šikmou plochou.³¹ Tvrdí bez důkazů, že určité rozhodnutí nutně povede k sérii dalších, a ve svém důsledku způsobí celý řetěz neblahých následků. Základem je zde falešné dilema, které vyvolává dojem, že existují pouze dvě (nebo tři, či více) možnosti tam, kde jich je ve skutečnosti celá škála.

Robert George se stavěl odmítavě k rozhodnutí Lawrence v. Texas z roku 2003, kde Nejvyšší soud USA prohlásil kriminalizaci homosexuality za neústavní (v rozporu se 14. dodatkem). Ve svém textu souhlasí s názorem, že pokud Nejvyšší soud legalizuje homosexuální styky, může být následně legalizována bigamie nebo incest.³² Stejně tak šíření pornografie narušuje vnímání sexuality a sexuální morálky, na němž vitálně závisí kvalita manželských a rodinných vztahů. Poškozuje tak morální ekologii společnosti podobně jako karcinogenní kouř valící se z továren poškozuje fyzickou ekologii společnosti.³³ Kritici otevřeně označují jeho názory za homofobní.

V roce 2004 navrhoval Robert George neúspěšně dodatek ústavy, který by zakazoval homosexuální sňatky. V odporu vůči nim se angažoval i nadále a vyjádřil ostrý nesouhlas s rozhodnutím Nejvyššího soudu Obergefell v. Hodges z roku 2015, které dokonce označil za nelegitimní.³⁴ Vychází z koncepce, podle které se v manželství (které je jednou ze základních hodnot) muž a žena stávají „jedním tělem“. Už to nejsou dvě oddělené bytosti (dva jednotlivci), ale jedna nová bytost (manželé). Tento nový svazek má řadu aspektů. Emocionálně, duchovně, intelektuálně, finančně a ve všech ostatních ohledech se dva stali jedním. Dokonce i po sexuální stránce by manžel a manželka neměli považovat svá těla za svá vlastní, ale za

²⁸ DWORKIN, R. *Law's Empire*, Cambridge: Harvard University Press, 1986.

²⁹ BORK, R. *The Tempting of America*, New York: Free Press, 1990.

³⁰ GEORGE, R. *Natural Law and Positive Law*, In R. GEORGE (Ed.), *The Autonomy of Law*, Oxford: Clarendon Press, 1996, s. 332.

³¹ BAMFORTH, N., RICHARDS, D. *Patriarchal Religion, Sexuality, and Gender. A Critique of New Natural Law*. New York: Cambridge University Press, 2008, s. 266.

³² GEORGE, R. Rick Santorum Is Right, *National Review*, May 27, 2003 - <http://www.nationalreview.com/article/207032/>.

³³ GEORGE, R. The Concept of Public Morality, *American Journal of Jurisprudence*, Vol. 45, Issue 1, 2000, s. 18.

³⁴ <https://www.firstthings.com/web-exclusives/2015/06/after-obergefell-a-first-things-symposium>.

tělo, které patří tomu druhému.³⁵ Kritici považují koncepci „jednoho těla“ za pseudobiologickou. Kritizují také výlučné spojení sexuálního aktu s reprodukcí.³⁶

Ve vztahu k interrupcím (za jejichž provádění chce postihovat lékaře, nikoli ženy) používá Robert George především argument o jejich objektivní nemorálnosti. Ta souvisí s tím, že zde dochází k usmrcení lidského embrya, které je lidskou bytostí už od momentu početí.³⁷ Tím je porušena jedna ze základních hodnot – hodnota lidského života. Kritici namítají, že koncepce počátku života od momentu početí není dostatečně vědecky podložena a je zdůvodňována spíše teologickými argumenty.³⁸

ZÁVĚR

Robert George nabízí vlastní teorii založenou na perfekcionismu, která je v jeho představách slučitelná se současným pojetím základních svobod, jako je zejména svoboda slova, shromažďování nebo právo na soukromí. Základem těchto svobod je to, že slouží určitým hodnotám, které jsou v nové teorii přirozeného práva označovány za základní a jejichž porušení není možné ani ve jménu idey rovnosti. Tato perfekcionista teorie má zaručovat zachování základních svobod lépe než teorie, které tyto svobody oddělují od hodnot a spojují je například s individuální autonomií člověka.³⁹

Přestože se Robert George jednoznačně hlásí ke katolické církvi, není pouze propagátorem náboženských dogmat, ale při odhalování neměnné lidské přirozenosti se snaží používat vědecké argumenty. Kritici nicméně často namítají, že jeho koncepce aplikuje „cizí“ morální systém na chování nekatolíků. Nedostatek tolerance vůči jinakosti a různým (zejména sexuálním) menšinám je zřejmě nejproblematictější prvkem Georgeovy teorie.

KLÍČOVÁ SLOVA

Přirozené právo, lidská důstojnost, Bůh, právní stát

KEY WORDS

Natural law, human dignity, God, rule of law

POUŽITÁ LITERATURA

1. AKVINSKÝ, T. *Summa theologická*, II. část, 1. díl - <http://www.cormierop.cz/Summa-theologicka-IIcast-1dil.html>
2. BAMFORTH, N., RICHARDS, D. *Patriarchal Religion, Sexuality, and Gender. A Critique of New Natural Law*. New York: Cambridge University Press, 2008
3. BORK, R. *The Tempting of America*, New York: Free Press, 1990
4. DWORKIN, R. *Law's Empire*, Cambridge: Harvard University Press, 1986
5. FINNIS, J. Natural law and legal reasoning, *Cleveland State Law Review*, Vol. 38, 1990
6. GEORGE, R. *Conscience and Its Enemies: Confronting the Dogmas of Liberal Secularism*. Wilmington: ISI Books, 2016

³⁵ GIRGIS, S., ANDERSON, R., GEORGE, R. *What Is Marriage?: Man and Woman: A Defense*. New York: Encounter Books, 2012, s. 24 a násl.

³⁶ BAMFORTH, N., RICHARDS, D. *Patriarchal Religion, Sexuality, and Gender. A Critique of New Natural Law*. New York: Cambridge University Press, 2008, s. 230.

³⁷ GEORGE, R., LEE, P. *The Wrong of Abortion*, In COHEN, A., WELLMAN, Ch. (Eds.) *Contemporary Debates in Applied Ethics*. New York: Blackwell Publishers, 2005.

³⁸ BAMFORTH, N., RICHARDS, D. *Patriarchal Religion, Sexuality, and Gender. A Critique of New Natural Law*. New York: Cambridge University Press, 2008, s. 240.

³⁹ GEORGE, R. *Making Men Moral: Civil Liberties and Public Morality*. Oxford: Oxford University Press, 2002, s. 190 a násl.

7. GEORGE, R. *In Defense of Natural Law*. Oxford: Oxford University Press, 2001
8. GEORGE, R. *Making Men Moral: Civil Liberties and Public Morality*. Oxford: Oxford University Press, 2002
9. GEORGE, R. *Natural Law and Positive Law*, In R. GEORGE (Ed.), *The Autonomy of Law*, Oxford: Clarendon Press, 1996
10. GEORGE, R. *Natural Law*, *Harvard Journal of Law and Public Policy*, Vol. 31, 2008
11. GEORGE, R. Rick Santorum Is Right, *National Review*, May 27, 2003 - <http://www.nationalreview.com/article/207032/>
12. GEORGE, R. The Concept of Public Morality, *American Journal of Jurisprudence*, Vol. 45, Issue 1, 2000
13. GEORGE, R., LEE, P. *The Wrong of Abortion*, In COHEN, A., WELLMAN, Ch. (Eds.) *Contemporary Debates in Applied Ethics*. New York: Blackwell Publishers, 2005
14. GIRGIS, S., ANDERSON, R., GEORGE, R. *What Is Marriage?: Man and Woman: A Defense*. New York: Encounter Books, 2012
15. MOORE, M. *Good without God*, In R. GEORGE (Ed.), *Natural law, liberalism, and morality*, Oxford: Clarendon Press, 1996

KONTAKTNÍ ÚDAJE AUTORA

JUDr. Petr Osina, Ph.D.

Odborný asistent

Právnická fakulta Univerzity Palackého

Katedra teorie práva a právních dějin

tř. 17. listopadu 8

771 11 Olomouc

Česká republika

Telefon: +420 585 637 611

Email: petr.osina@upol.cz